

TÜRK MERİTOKRASİSİNİN GELECEĞİ

“Örneklem 1 - Dış Politika ve Diplomasi”

Meritokrasi

Devlet geleneğimizde yüksek emsalleri bulunan Meritokrasi'nin tarifi; toplumda bireylerin bilgi, bilgelik, beceri, çalışkanlık, analitik düşünce gibi yetenekleri ölçüsünde rol almalarıdır. Meritokrasi din, dil, ırk, yaş, cinsiyet gibi özelliklere bakmaksızın herkese fırsat eşitliği sunar ve başarıyı ödüllendirir. Meritokraside yetenekler kadar çalışkanlık ve üretkenlik de önemlidir. Dolayısıyla, “marifet iltifata tabidir” sözü meritokrasinin en temel ilkelerindendir.

Meritokraside en bilgili ve yetenekli kişiler kariyer basamaklarını tırmanma imkanı bulur. Bu durum kıt kaynaklardan maksimum verim elde edilmesinin, güçlü devlete ve müreffeh bir topluma sahip olmanın temel koşuludur. Aksi takdirde hazıra alışan insanların kendilerini yenilemek, çağa ayak uydurmak için gerekli enerjiye sahip olamadığı; zekâsını, gücünü, teknik ve teknolojik imkanları kullanamadığı bir durum ve gittikçe çürüyen bir toplum ve devlet yapısı ile karşılaşılması kaçınılmaz olur.

Meritokrasi ile ilgili tartışmalar en az antik Yunan tarihi kadar eskilere gitmektedir. Eflatun'un “ya krallar filozof ya da filozoflar kral olmalıdır” sözü yanında eğitim için önerdiği ilkeler meritokrasi ile ilgili düşüncelere temel teşkil etmiştir. Bilindiği üzere geleneksel dönemlerde soy bağına önem verilmekteydi ama sadece bu durumu meritokrasi ile taçlandırabilen toplumlar tarihte iz bırakmıştır. Bizim tarihimizde devşirme ve lonca gibi kurumlar yanında Enderun Mektebi gibi uygulamalar meritokrasinin en iyi örneklerindendir. Osmanlı devleti meritokrasiyi gereğince uygulayabildiği dönemlerde yönetimde, orduda, sanatta, mimaride önemli şahsiyetler yetiştirme imkanı bulmuştur. Devletin çöküş döneminde ise ehliyet ve liyakat esaslarının artık işlemediği görülmektedir.

Eleştirel düşünce ehliyet ve liyakat, insanlık tarihinin başından beri önemli olagelmıştır. Modern ve modern-ötesi toplumlarda bireysel enerjinin toplumsal sinerjiye dönüşebilmesi için meritokrasi kaçınılmaz ve alternatifsiz bir yol hâline gelmiştir. Çağdaş koşullarda eleştirel düşünce, ehliyet ve liyakat esasında dikkatli olmayan toplumların ve devletlerin rekabette pariteyi yakalamaları, başarılı devlet ve güçlü toplum özelliğini koruyabilmeleri asla mümkün değildir.

Çağımızda ehliyet ve liyakat sahibi bireylere duyulan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Bunun için sadece imtiyazlı olanların değil tüm toplumsal kesimlerin eğitim imkanlarından eşit şekilde yararlandığı bir eğitim reformu ve eğitim sisteminin çağın ihtiyaçlarına her daim uyum sağlaması tartışmasız bir zorunluluk hâline gelmiştir. Ne var ki, eğitim sisteminin çok iyi düzenlenmiş olması, gerçek anlamıyla bir meritokrasinin ortaya çıkması için yeterli değildir. Marifet iltifata tabidir. Yani bireylerin sahip olduğu yetenekleri ve enerjiyi toplumsal sinerjiye dönüştürmenin yolu, uzun ve yorucu süreçlerin sonucunda büyük sıkıntılara katlanarak kendini yetiştirmiş olan bireylerin kapasitelerini gerçekleştirebilecekleri ortamın da hazırlanması ve büyük bir titizlikle korunmasıdır.

Batı Avrupa ülkelerinin son birkaç yüzyılda kat ettikleri mesafe diğer toplumsal ve siyasi gelişmeler yanında asıl olarak meritokrasi konusundaki başarılarından kaynaklanmıştır. Son dönemde Çin başta olmak üzere bazı Asya ülkelerinin yükselişi de özünde bir meritokrasi başarısıdır. Dolayısıyla bugün ve gelecekte “güç ve adalet” temelli rekabet gücümüzün ne olacağı meritokrasi geleneğimizi nereye taşıyacağımızla doğrudan ilgilidir.

Örneklem 1 - Dış Politika ve Diplomasi

Devlet yönetiminde dış politikanın, iç politikadan daha ciddi bir iş olmasının nedeni, dış politikada birçok etkenin başka ülkelerden kaynaklanması dolayısıyla denetim altında tutulmasının, yönlendirilmesinin ve bağdaştırılmasının çok daha güç olmasıdır. Değişik ülkelerin çıkarlarının bağdaştırılamaması hâlinde çıkar çatışmaları kolayca silahlı çatışmalara yol açabilir. Dış politikanın yürütme aracı olan diplomasi bu temel gerçek üzerine kurulur ve bir ülkenin denetiminde olmayan dış etkenlerin, o ülkenin millî menfaatlerini en iyi biçimde koruyabilecek şekilde yönetilmesini amaçlar.

Diplomasinin öncelikli amacı, ülkenin tüm seçeneklerini açık tutmaktır. Bu noktada başarılı olan ülkelerin manevra alanları genişler, değişen koşullara uyum sağlamaları kolaylaşır. Seçeneksiz bir ülke; etkisini, pazarlık gücünü kaybetmiş bir ülkedir. Böyle bir ülke dış dünyaya karşı, özellikle etnik veya diğer türden azınlıklar bulundurması durumunda, içeride de yaşamsal menfaatlerini korumakta zorlanır.

Birçok bilinmeyi dikkate alarak bunları ülke menfaatleri ile bağdaştırmayı, dolayısıyla ülke önceliklerini en iyi biçimde korumayı amaçlayan diplomasi, bu nedenle çok özel bir meslektir. Bu ilişkileri yürütecek olan ve doğrudan devleti temsil eden diplomatlar özel olarak seçilmiş ve yetiştirilmiş kişilerdir. Koşulları tüm diğer mesleklerden değişik ve daha zorlu olan diplomasi uygulayıcısı meslekten diplomatların (kariyer diplomatlarının ya da meslek memurlarının) seçilmeleri, yetiştirmeleri/yetiştirilmeleri ve nihayet görevlendirilmeleri de özel, değişik ve zorludur.

Kariyer diplomatı ya da meslek memuru” olmanın ilk koşulu, bu alanda eğitim veren bir üniversitede öğrenim görmüş olmak ve İngilizce, Fransızca gibi geçerli/yaygın yabancı dillerden en az birini - artık, iki dil tercih nedenidir - ana dili düzeyinde bilmektir. Diplomaside, “dil sonradan da öğrenilir” yaklaşımına şüphesiz ki yer yoktur.

Diplomasi mesleğine girişte adaylar sadece dil ve bazı konularda değil genel kültür, davranış biçimi, görünüş, giyim-kuşam vb. daha birçok açıdan, bizzat deneyimli diplomatlar tarafından derinlemesine değerlendirilir. Sınav sonrasında ise bütün bir meslek yaşamı boyunca sürecek yeni bir zorlu eğitim süreci başlar. Bu süreçte diplomatlar ülke menfaatlerini her yerde, her zaman ve her koşulda en iyi biçimde savunabilecek biçimde yetiştirilmeleri temel hedeftir.

Yine bu eğitim, hangi ana dil ve yabancı dil konuşulursa konuşulsun, “diplomasi dili” diye bilinen kavramların ve iletişim yönteminin öğrenilmesi ve pekiştirilmesi için geçirilmesi gereken bir süreçtir ve kendine özgü, özel bir dili temsil eder. Dışarıdan bakıldığında aşırı nazik, dolambaçlı ve kapalı gibi görünen bu dil, belli nezaket kuralları içinde, istenen her konunun ve düşüncenin muhataplara en açık biçimde aktarılmasını sağlayan bir dildir. Diğer taraftan diplomasi dili, “sokaktaki adamın” günlük ve sıradan ifade biçimlerini doğal olarak kabul etmez.

Bir diplomat meslek yaşamı boyunca sürekli olarak öğrenir ve sınanır. Bu meslek-içi eğitimin başka biçimde alınması olanağı yoktur. İstisnai hâllerde, meslekten olmayan büyükelçiler bile ancak maiyetlerinde bulunan meslekten diplomatların bilgi ve deneyimine dayandıkları takdirde görevlerini yerine getirebilirler.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı Devleti hatta daha öncesi dâhil, yüzyılların süzgecinden geçmiş, dünyada takdir edilen, üstün görülen diplomasisi ve diplomatları, negatif etkilere kapalı sınav sisteminden ve meslek-içi eğitimden geçtikleri için başarılı olabilmişlerdir. Yine bu nedendir ki meslekten olmayan kişilerin - ender hâllerde atanan, meslekten olmayan

büyükelçiler dışında - diplomasi mesleğinin niteliği ile örtüşmesi, mevcut kurumsallaşma tercihleri içinde oldukça tartışmalıdır. Diplomatların, yerleşik ve denenmiş yöntem ile değerlendirilmeleri ve görevlendirilmeleri, ülke çıkarlarının en iyi biçimde korunması için başarısı denenmiş bir tecrübedir. Diplomasi’de “koridor sicili” diye bilinen değerlendirme yöntemi ve geleneğin, bazı hâllerde diplomatların yazılı sicillerinden bile daha önemli ve ağırlıklı olmasının nedeni budur.

Sonuç olarak, millî menfaatlerin korunması açısından yaşamsal önem taşıyan diplomasi mesleğinin kurumsal işleyişi ve tercihler geleceğimiz için önceliklidir. Zıtlıklar ve öngörülemezliğin nasıl yönetileceğinin belirleyici olacağı dış politika kurumlarımız için “Geleceğin diplomasisi ve kurumsal ekosistemi nasıl olmalı?” sorusuna bulacağımız güçlü kurumsal cevap, meritokrasi geleneğimizi diplomaside Zirve’ye taşıyacak, Ülkemizin bölgesel ve küresel açılımlarını başarılı kılacaktır.

(Doç. Dr. Muharrem Hilmi ÖZEV ve E. Büyükelçi Ahmet Süha UMAR’ın yüksek katkıları ile hazırlanmıştır.)